

СТУДЕНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР

STUDENT COMMUNITY AS A SOCIAL PHENOMENON: CONCEPTUAL DIMENSION

Алмашій А.О.,

аспірантка

Ужгородського національного університету

В Україні, починаючи з XIX століття та з моменту побудови нової демократичної держави, важливим і активним актором у суспільстві є студентська молодь. Швидкозмінні реалії сьогодення кладуть перед суспільством завдання залучення особистості до соціального буття, її адаптації в соціумі, сприяння гармонійному розвитку, формування певних навичок і вмій. У роботі з'ясовуються особливості особистісного становлення студентів вищих навчальних закладів із перспективною проекцією на професійну діяльність у майбутньому та теоретичне підґрунтя цього феномену. Саме під час навчання у вищому навчальному закладі відбуваються системні зміни ціннісних орієнтацій, що пов'язані, з одного боку, зі становленням характеру та інтелекту особистості, а з іншого – інтенсивним формуванням спеціальних здібностей у зв'язку зі спеціалізацією. Цікавим є те, що студентство – це потенційна база кваліфікованих кадрів країни, це двигун розвитку економічного і духовного потенціалу українського суспільства. Також важливим у даній статті є з'ясування соціального розвитку молоді (студента), процес формування студента, його індивідуально-особистісних рис та якостей, необхідних для виконання майбутньої професійної діяльності, яка є головним напрямком життєдіяльності студента. Також дана тематика нашоухує на думку про необхідність дослідження значення органів студентського самоврядування, їх впливу на студента в цілому, оскільки саме студентське самоврядування об'єднує всіх студентів відповідного вищого навчального закладу, які мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування. Студентське самоврядування є однією з перших сходинок до громадянського суспільства, а також це практична школа для тих, хто бажає спробувати себе в ролі керівника, адміністратора чи лідера.

Ключові слова: студент, студентство, освіта, соціалізація особистості, студентське самоврядування, професійна направленість.

In Ukraine, since the nineteenth century and since the establishment of a new democratic state, student youth are an important and active actor in society. The rapidly changing realities of today put the task of engaging the individual in social life, adapting him to society, promoting harmonious development, developing specific skills and abilities. The peculiarities of personal formation of students of higher educational institutions with the perspective projection for professional activity in the future and the theoretical basis of this phenomenon are revealed in work. It is during higher education that systematic changes in value orientations occur. On the one hand, they are connected, with the development of character and intelligence of the individual, and on the other, with the intensive formation of exceptional abilities in connection to specialization.

Interestingly, student life is a potential base of qualified personnel of the country. It is an engine of development of the economic and spiritual potential of Ukrainian society. It is also crucial to find out the social development of the youth (student), the process of their formation as a student, his/her individual personality traits and qualities, which are necessary for the fulfillment of future professional activity, which is the main direction of the student's life activity. Also, this topic emphasizes the need to study the importance of student self-government bodies, their impact on the student as a whole. As far as it is, student self-government that unites all students of the respective higher education institution who have equal rights and can be elected and elect to work, advisory, elective and other student self-government bodies. Student self-government is one of the first steps in civil society, and it is also a practical school for those who wish to try themselves as a manager, administrator, or leader.

Key words: student, student body, education, social specialties, student self-education, professional focus.

Постановка проблеми. У демократичному просторі принципово нового змісту набуває процес впливу особистості на суспільство. Важливим фактом є те, що в Україні, починаючи з XIX століття і до сьогодні, важливим і активним актором у суспільстві є студентська молодь, яка має певні інтереси, пріоритети та цінності. Концептуалізація феномену сприятиме здійсненню аналізу потенціалу студентства в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню особистісного розвитку студентів у взаємозв'язку з їхньою професіоналізацією присвячена велика кількість сучасних вітчизняних праць психологів. У контексті специфіки студент-

ського віку як важливої стадії розвитку особистості цю проблему розглядали Б. Ананьєв, А. Бодальов, Д. Дворяшин, Н. Пейсахов, О. Степанова. З'ясуванню сутності, етапів і детермінуючих чинників становлення особистості присвятили свої дослідження К. Абульханова-Славська, В. Бодров, Є. Клімов, А. Маркова. Визначенням ролі й місця здібностей, інтересів, мотивів та індивідуально-особистісних рис у формуванні професійно важливих якостей займалися Е. Зеєр, Т. Кудрявцева, Б. Ломов. Питаннями професіоналізації майбутніх фахівців займалися як зарубіжні (А. Маслоу, К. Роджерс), так і вітчизняні (Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, М.Й. Боришевський, Л.Ф. Бурлачук, Н.П. Зубалій,

Н.Л. Коломінський, С.Д. Максименко, В.Ф. Моргун, В.А. Татенко, Т.М. Тітаренко, М.В. Савчин, В.Г. Панок, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко та ін.) дослідники.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є поглиблене теоретичне-концептуальне вивчення становлення студента як соціально-суспільного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх 20 років в Україні відбувається процес побудови нової демократичної держави з розвиненим громадянським суспільством, що передбачає зміну політичних орієнтирів, цінностей і культури. Саме тому сучасне українське суспільство слушно можна називати трансформаційним. У демократичному політичному та соціальному просторі принципово нового змісту набуває процес впливу особистості на суспільство. Складні і швидкозмінні реалії розвитку сучасного світу кладуть перед суспільством завдання залучення особистості до соціального буття, тобто її соціалізації, яка охоплює всі соціальні процеси. Завдяки цим процесам індивід засвоює певні норми, завдання, цінності, соціальні уміння, досвід і навички спілкування, через які індивід може бути повноправним членом суспільства.

Варто зазначити та конкретніше розглянути студентство як співтовариство, що становить невід'ємну частину суспільства, а значить, є соціальним феноменом. Саме в час навчання у студента закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він увійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості. Тому питання особистісного становлення студентів в аспекті їхньої професійної діяльності має постійно знаходитися в центрі уваги вищої школи. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути вибудована на ґрунті гармонізації розвитку студента і як особистості, і як фахівця.

У Національній доктрині розвитку освіти визначено: «Головне завдання вищої школи – професійна підготовка студентів, формування фахівців із вищою освітою, здатних до творчості, прийняття оптимальних рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання, вміють узгоджувати свої дії з діями інших учасників спільної діяльності».

Також одним із головних завдань вищого навчального закладу, як сказано в Законі України «Про вищу освіту», є забезпечення культурного й духовного розвитку особистості, виховання осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах, у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України.

Слово «студент» походить від лат. *studens* – «ретельно працюючий». У Стародавньому Римі і в Середньовіччі студентами називали будь-яку

особу, яка займалася пізнанням. У Стародавньому Римі та в часи середньовіччя студентом називали кожного зайнятого процесом пізнання. З організацією у XII ст. університетів термін «студент» застосовували до тих, хто навчався (спочатку і до тих, хто викладав) в університетах. Після введення в університетах вчених звань для викладачів (магістра, професора та ін.) студентами називають лише тих, хто в них навчається [1, с. 322].

Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною спрямованістю, готується до висококваліфікованого виконання функцій фахівця в певній професійній галузі [2, с. 185].

У наш час у науковій літературі ще немає повного визначення поняття «студент», «студентство», як і немає однозначності щодо тлумачення характеру і специфіки навчально-професійної діяльності студентства. Проте є великий інтерес до цієї соціальної групи, який, передусім, пояснюється необхідністю підвищення якості підготовки спеціалістів для держави, що розбудовується.

Студентство є складовою частиною такої суспільної групи, як молодь. Вона наділена всіма якостями, які властиві молоді.

Період студентства (переважно від 18 до 25 років) характеризується найбільш динамічними змінами особистості щодо формування певних рис характеру та показників інтелекту. В Україні студент – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу та навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівнів. За указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти» визначено поняття «освіта» як основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства [3].

Студентське життя – не тільки відвідування лекцій, семінарів та практичних пар, а й певна соціалізація особистості.

Соціалізація особистості – необхідна передумова входження й адаптації людини в соціумі, процес багатоаспектний, що має на меті розуміння сутності соціальних явищ і вчинків конкретної людини. Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується періодом громадської зрілості людини, хоча права й обов'язки, набуті нею, не говорять про те, що процес соціалізації відбувся: за деякими аспектами він продовжується все життя, втім, період навчання у вищій школі відіграє особливу роль у цьому процесі, про що стверджують багато психологів і соціологів.

Із метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їхніх прав і сприяння гармонійному розвитку особистості студента, формування в нього навичок майбутнього фахівця в Університеті функціонує студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. Студентське самоврядування функціонує відповідно до Положення, ухваленого вищим органом студентського самоврядування, – Конференцією студентів Університету.

Серед основних завдань органів студентського самоврядування є:

- 1) виховання у студентів відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків;
- 2) активізація навчальної, наукової і громадської діяльності студентів;
- 3) захист прав та інтересів студентів;
- 4) створення студентських культурно-освітніх гуртків, клубів, товариств, інших аматорських організацій;
- 5) співпраця й взаємодія з керівництвом Університету з метою вдосконалення навчально-виховного процесу, створення належних умов для навчання студентів;
- 6) організація побуту і відпочинку студентів, масових, культурно-освітніх, просвітницьких та спортивних заходів;
- 7) сприяння проведенню соціологічних досліджень серед студентів, вивчення їхніх інтересів;
- 8) участь у міжнародній студентській діяльності [4].

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів відповідного вищого навчального закладу, які навчаються у вищому навчальному закладі, мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування на європейських теренах не є новим феноменом, сягаючи своїм корінням ще часів виникнення перших середньовічних університетів. Вже тоді найбільш здібні студенти залучалися до виконання окремих адміністративних функцій, а також до викладання в якості помічників професорів. Недаремно університети вважаються своєрідною моделлю громадянського суспільства і в цьому плані передували сучасному типу європейської цивілізації [5].

З огляду на необхідність забезпечення поступального розвитку вищої освіти в Україні проблема слабкості інституту студентського самоврядування потребує оперативного вирішення, оскільки студентське самоврядування визнане одним із пріоритетів для України у сфері управління університетами в рамках освітньої програми ЄС «TEMPUS».

Загалом, в Україні існує необхідність удосконалення нормативно-правової бази функціонування студентського самоврядування. Згідно з наявним

законодавством права участі органів студентського самоврядування в розв'язанні питань, що стосуються вищої освіти, є лише декларативними та досить обмеженими. Така юридична незахищеність студентських самоврядних організацій сприяє обмеженню їх впливу на організацію і зміст освіти, регулювання питань встановлення вартості оплати за навчання в університеті, затвердження кандидатури проректора.

Навчання у ВНЗ робить людину дорослішою у всіх сенсах та розвиває здатність до комунікації. Студенти є не тільки майбутніми професіоналами, але і певною соціальною силою.

Головними напрямками життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання й самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення. Адаже під час навчання у вищому навчальному закладі відбуваються системні зміни ціннісних орієнтацій, пов'язані, з одного боку, зі становленням характеру та інтелекту особистості, а з іншого – інтенсивним формуванням спеціальних здібностей у зв'язку зі спеціалізацією. Це міркування вдало доповнює соціолог В. Шубкін, який вважає вік із 17 до 25 років доленосним періодом у житті людини [6, с. 56–59].

Вже в першокурсників, які недалеко відійшли від випускників шкіл, є нові якісні риси:

- підвищене почуття власної гідності: «Я – студент, а не школяр»;
- багатство інтересів до різних галузей знання;
- нове в особистих поглядах на представників протилежної статі;
- відносно більша особиста свобода і незалежність від батьків.

Студенти першого року навчання більш охоче, ніж студенти інших курсів, беруть участь у різнобічній громадській діяльності. Вони більше піддаються впливу викладачів і громадських організацій, їм легше доручити будь-яку справу, з них легше вимагати. На другому курсі студенти вже адаптуються до нових вузівських обставин. Вони стають більш практичними в розподілі часу і стипендії, відчувають більшу самостійність і, водночас, відповідальність, більше замислюються над спеціальністю тощо [7, с. 43].

Більша частина проблем у навчанні студента вищої школи викликана несвідомим вибором спеціальності. Ряд психолого-соціологічних досліджень студентів педагогічних і технічних вузів показують, що далеко не всі студенти цілком свідомо обрали ту спеціальність, якій навчаються. Причому їх кількість, судячи з відвідування занять із власних висловлювань про бажання вчитися, значна на першому курсі. На другому курсі кількість людей, що не бажають вчитися конкретній спеціальності, сягає апогею, відбувається «відсів» зовсім випадкових людей, які взагалі не знають,

навіщо вони прийшли до вузу. Потім кількість студентів, які говорять, що вони обрали дану спеціальність випадково чи компромісно, зменшується, і на кінець четвертого – початок п'ятого курсу залишається дві-три людини на студентську групу, в яких проглядається явне емоційно-негативне ставлення до обраної спеціальності і до майбутньої роботи. Одночасно із цим у правильності обраного шляху впевнені лише троє чи четверо з усієї групи [8, с. 444].

Взагалі, студентство – це потенційна база кваліфікованих кадрів країни, це молодь, яка навчається у вищих навчальних закладах, специфічна соціально-демографічна і соціокультурна група населення, яка об'єднує всі навчальні заклади України. Вважається, що за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями молодь дуже близька до інтелігенції, а точніше до тієї її частини, яку називаємо інтелектуальною елітою, і відіграє майже головну роль у продукуванні і трансляції ціннісно-нормативних орієнтацій того чи іншого суспільства. Саме тому важливо досліджувати студентство як двигун розвитку і економічного, і духовного потенціалу українського суспільства, і як резерв формування інтелектуальної еліти. Масове прагнення молоді до здобуття вищої освіти розширює соціальний вектор студентства, тобто тієї соціально-культурної спільності, яка характеризується тільки її властивими рисами і приналежність до якої вимагає від молодих людей певних скоординованих дій у напрямку самоосвіти і самовиховання.

Сам по собі студентський статус досить короткочасний, тому вплив студентського колективу на формування фахівця-інтелігента носить тимчасовий характер, на відміну, наприклад, від виробничого колективу, в якому індивід може перебувати значно довше [9, с. 115–125].

Донедавна студента вважали працівником. Репрезентуючи державу-замовника, вуз нібито надавав йому робоче місце, стипендію, а результатом праці-навчання мав стати спеціаліст у певній галузі знань. Права та інтереси студента захищали професійні спілки. Такої професії, як «студент», у Класифікаторі професій і посад немає. Відносини студента й навчального закладу не регулюються Кодексом законів про працю, оскільки адміністрація ВНЗ – не роботодавець, а студент – не працівник, із яким укладається трудовий договір, забезпечується заробітна плата та трудові права.

Згодом у законопроекті «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо самоврядування студентів і аспірантів та їхньої участі у справах вищих навчальних закладів» з'явилася теза про те, що студент – це споживач послуг у сфері освітньої діяльності. Таким чином, на перший план було висунуто не державні інтереси, а потреби молодої людини, її здібності й уподобання.

Під впливом Болонського процесу виникла ще одна концепція. На конференції «На шляху до європейського простору вищої освіти» (Прага, 2001 рік) міністри вищої освіти заявили: «Залучення студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у створення європейського простору вищої освіти потрібне і бажане, студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших навчальних закладах» [10].

У документах Європейської асоціації студентських спілок (об'єднання загальнонаціональних студентських органів) наголошується, що «студент – це не споживач, а партнер», конструктивний, рівноправний на рівні вищих навчальних закладів та держави. Студент конструктивно взаємодіє з адміністрацією свого ВНЗ, державними органами управління освітою через власні органи самоврядування. Він повинен бути обізнаний з усіма рішеннями керівництва, що зачіпають його права та інтереси, мати можливість впливати на них, вносити пропозиції. А управлінці не мають права ігнорувати думку студентства [10].

Студент є об'єктом педагогічної діяльності. Продукти діяльності педагога матеріалізуються у психічному обличчі іншої людини – в її знаннях, вміннях, навичках, у рисах характеру. У студента, як суб'єкта навчально-професійної діяльності, є своя певна мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості.

Упродовж навчання у вищій школі під впливом викладання суспільних, спеціальних та інших дисциплін, участі в громадському житті у студентів розвивається і формується професійна спрямованість особистості, студент прагне застосувати свої знання, досвід, здібності в галузі певної обраної ним професії. Професійна направленість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Формувати професійну направленість у студентів – значить зміцнювати в них позитивне ставлення до майбутньої професії, інтерес, схильності і здібності до неї, прагнення вдосконалювати свою кваліфікацію після закінчення вищої школи, розвивати ідеали, погляди, переконання. Позитивні зміни у змісті професійної направленості виявляються в тому, що міцніють мотиви, пов'язані з майбутньою професією, з'являється прагнення добре виконувати свої ділові обов'язки, бажання показати себе вмілим спеціалістом та досягти успіху в роботі, ростуть домагання успішніше вирішувати складні навчальні питання чи завдання, посилюється відчуття відповідальності [7, с. 274].

Основним джерелом професійного розвитку на початкових етапах професійного становлення є рівень особистісного розвитку студента. Упродовж навчання співвідношення особистісного та професійного розвитку набуває характеру динамічної нерівноваженої цілісності. На стадії професіона-

лізації професійний розвиток особистості починає домінувати над особистісним і визначати його.

У процесі професійного становлення відповідальність є основним чинником формування професійного та життєвого шляху особистості. Формування відповідальності пов'язано зі свободою особистості щодо прийняття рішень упродовж життєвого шляху.

Професійне становлення є розгорнутим у часі процесом оволодіння професією, що складається з певних етапів зі специфічними характеристиками соціально-психологічних особливостей для здійснення професійної діяльності. Соціально-психологічні дослідження феномена професійного становлення з точки зору самореалізації розглядають його як прагнення суб'єкта до відповідальності за реалізацію свого потенціалу та здійснення вибору із застосуванням максимальних зусиль.

Професійне становлення має такі компоненти:

1) емоційний (емоційна забарвленість уявлень про професійне майбутнє тощо);

2) когнітивний (логічний зміст процесу самовизначення);

3) конативний (дії, вчинки).

Дослідники доводять, що професійна підготовка у виші вимагає таких важливих якостей майбутнього фахівця, як: уміння розбиратися в будь-якому нестандартному питанні; знання предмета і об'єкта діяльності; здатність пояснити певні явища, що пов'язані з професійною діяльністю; постановка завдань і забезпечення розв'язання конкретних проблем професійної діяльності, точна оцінка якості своєї роботи та її наслідків тощо.

Висновки. Студентство, як окрема соціальна група, є складовою частиною молоді, що характеризується особливими умовами життя, побуту, праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Також студентство розглядається як соціальна група в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої спе-

цифічні особливості і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції.

Психологічні пізнавальні процеси (відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення і мова) відіграють важливу роль у навчально-професійній діяльності студентів, оскільки на студента припадають інтенсивні пошуки свого покликання, такі як: вибір професії, професійне самовизначення, працевлаштування, перехід від книжних романтичних уявлень до зіткнення з реальними інститутами, любов, становлення сім'ї.

Час навчання у вищій школі припадає на специфічний зламний момент у формуванні особистості людини. Це зумовлено рядом вікових та психологічних особливостей. Як відомо, особистість людини формується в її активній діяльності та пошуку «себе». Головною ж для студентів протягом навчання у вищій школі є навчально-пізнавальна діяльність. Вона полягає не лише в отриманні певних знань, а і в набутті професійної спрямованості, що особливо важливо для успішної роботи в подальшому як фахівця в певній сфері. У цьому процесі вагому роль відіграє ряд чинників, таких як формування та розвиток спеціальних здібностей, сприятлива атмосфера в колективі, включаючи і сферу стосунків студентів та викладачів вузу тощо.

Ефективне студентське самоврядування сприяє гармонійному розвитку навчального закладу. Завдяки ініціативам студентів можна визначити нові напрями розвитку позанавчальної діяльності, вдосконалити навчальний процес.

Отже, самоврядування потрібно студентству, тому що це – практична школа для тих, хто бажає спробувати себе в ролі керівника, адміністратора чи лідера. Це можливість реалізовувати суспільно значущі проекти, що підуть на користь усій студентській громаді. Його можна сміливо назвати однією з перших сходинок до громадянського суспільства, коли громада висуває своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посібник. Київ : НПУ, 2003. 267 с.
3. НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА РОЗВИТКУ ОСВІТИ. URL : <https://ru.osvita.ua/legislation/other/2827/>.
4. Права і обов'язки студентів. URL : http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/ppos/documents/profspilka_prava_i_oboviazky_stud.pdf.
5. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1416/>.
6. Шибутани, Т. Социальная психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. 544 с. (Высшее образование).
7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Минск, 1981. 383 с.
8. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособие. Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. 544 с.
9. Жигайло Н. Релігійна свідомість як складова духовності особистості майбутнього фахівця. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С.Д. Максименка. Том XI, частина 3. Київ, 2009. 496 с. С. 115–125.
10. Що ближчі вибори до Верховної Ради України, то частіше згадують про студентів. То пільги їм пообіц... URL : https://dt.ua/SOCIETY/ukrayinskiy_student_partner_chi_trofej_u_politichnih_zmagannyah.html.